

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ԺՈՂՈՎԱՆՆԵՐ ԵՄԵՆԻՆԻ
ԽՈՐԱԳՐԱՏՈՐ
Կ. ՊՈԼԻՍ. ՂԱԼԱԹԻՍ. ԷՍԿԻ ՊԱՆԵՐ ՕՍՄԱՆԻ
Խմբագրութեան ուղղութեամբ նստակ կամ այլ
գրութիւն ետ չի դարձնիր

Bureaux du Journal "HAÏRÉNIK",
GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTTOMANE

10 ՓԱՐՍՅ

ՀԱՅՐԵՆԻԻ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ. ԳՐԱԿԱՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԽՈՐԱԳՐԱՏՈՐ			
ՏԱԶԱՆՈՐ ԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պարտք	Համար	Թիւ	Մէք
...	...	...	...

خطبه اسكى باقى عثمانیه
حیرنیک قزاقى اداره خانه

10 ՓԱՐՍՅ

ԿՆՁ ԿԸ ԲԵՐԵՆ ԲԱՐԻՉԷՆ

Եթէ կը փակաւքինք որ, բարձ-
րագոյն ուսում առնելու համար,
տարուէ տարի երուրդաւ գացող հայ
երիտասարդներուն թիւը չափանայ,
այս բաղձանքին մէջ՝ այդ երիտա-
սարդներուն նիւթական ապագան ա-
պահովուած տեսնելու դժուարեան
թեմէն աւելի ազգային ընդհանուր
զարգացման գործին մէջ իրենց ու-
նենալիք մասնակցութեան մտածու-
մը կայ: Միշտ սիրած ենք հասա-
տալ թէ բարձրագոյն ուսումը միտ-
քին կուտայ գաղափարներու բարձ-
րութիւն և լայնութիւն, անհատա-
կան ու ընկերական պարտաւորու-
թեանց աւելի որոշ գիտակցութիւն,
միջավայրին բարեփոխման աշխատե-
լու եռանդ ու քաղաքակրթութեան
գործիչ մը ըլլալու յոյսերով ինչ ու
պատրաստակամութիւն: Բժիշկը,
մատենագիր, ճարտարաբան, բրդ-
րագործը, որ իր ստացած բարձ-
րագոյն վկայականը դրամ չափելու
գործիք մը միայն պիտի նկատէ,
չպիտի տարբերի բնական մասնակցին
ու խանութիւնէն որ նոյնը կ'ընէ
արդէն՝ առանց դուրս ելած ըլլալու
իր հայրենի հորիզոնէն:

Արդ, կը հարցնենք թէ Բարե-
նի մէջ բարձրագոյն ուսում առնող
հայ երիտասարդները կ'աւելանա-
նո՞ր, իրենց վրայ դրուած յոյսե-
րը՝ հանրութեան օգտակար ան-
գամներ ըլլալու մասին:

Պատասխանը ժխտական պիտի
ըլլայ:

Նոր այս արդիւնքին վերլուծու-
թիւնն ընելու իւրեք, պիտի տես-
նենք որ անոր ծագումը առողջ
պատճառին ճիշդ ու տրամաբանա-
կան հետեւեալն է: Հայ ուսանողն
որ ոտքը Բարեղ կը դնէ, իր նկա-
րագրին ու կոչման համապատաս-
խան զարգացումի մը միջոցները փն-
տելէ աւելի՝ իր ապագայի նիւթա-
կան շահերուն հաշիւներուն մէջ մո-
լորած է: Նուազագոյն աշխատու-
թեամբ ինչպէս պիտի կրնայ դրամ
չափել իր դարձին. այս է իր միակ
տեսակէտը: Եւ երիտասարդ գի-
տիմ որ Բարեղէն ներս մտաւ, վա-
րանտու իր ընտրելիք ուսման ճիւ-
ղին վրայ: Բժիշկ ըլլար, ճարտա-
րագէտ թէ նկարիչ: Հա՞րկէ ք-
անկ թէ երկար բարակ հաշիւներէ
յետոյ, որոշեց Բժիշկ ըլլալ:

Նոր մարդ փոփոխութիւնը կ'ընտրէ
այսպէս լոկ իր նիւթական արդիւն-
քին համար, բնական է որ սորվի
զայն իբր պարզ արհեստ մը: Ուս-
տումը չպիտի ըլլայ իրեն համար
գերագոյն նպատակակէտ մը որուն
ձգտել իր իմացականութեան բոլոր
ուժովը, իր էութեան բոլոր եռանդ-
ովը, այլ կանգնելու պէս բան մը
գտնան չափելու համար կամ տե-
նակ մը հերթին՝ կաշին կարելու հա-
մար: Գիտութիւնը՝ իրեն համար
չպիտի ունենայ այն զուտ ու ան-
խառն հաճոյքները որք մտքին առ-
ջեւ լայն հորիզոններ կը բանան,
մտաւորական կարողութիւնները կը

բազմապատկեն, սրտին կը փոխան-
դեն բան մը այն վեհութենէն ու
բարձրութենէն որոյ հետ միտքը
հաղորդակցութեան մէջ կը գտնուի
յարաժամ: Ասոր համար է որ հայ
ուսանողներուն ձեռքին մէջ դի-
տութիւնը կ'աւելնէ մըն է լոկ, մինչ-
դեռ մեր փափաքն այն էր որ ի-
րենց բոլորամասնեայ զարգացման
միջոցը ըլլար: Փնտռեցէք որչափ
որ կ'ուզէք, հաղիւ հաղ մէկ երկու
հոգի պիտի գտնէք այն հարկաւա-
ւոր ուսանողներուն մէջ զորս ունե-
ցեր ենք ի Բարեղ, որք իրենց վիա-
յականն առնելէ յետոյ՝ աշխատած
ըլլային երկար ու յոգնալից ու-
սումնասիրութիւններով իրենց ընտ-
րած ճիւղին խորը թափանցելու:
Գրեթէ ամենքն ալ երբ որ տեսեր
են թէ իրենց ձեռք անցուցած
Թղթի կտորովը կրնան փարա վա-
տրիլ, գարձեր եկեր են: Ասոր
համար է որ երբեք ճշմարիտ գի-
տութեան չենք ունեցած, այլ գի-
տութեան փշրանքները հաւաքած
մարդիկ որք շատացած են ատու:

Այս երեւոյթը կ'արժէ մասնա-
ւորապէս ի վեր հանել: Ասոր համար
որ ընդհանրական հանգամանք մը
ունի: Մեր դրական ընկերութեան
մէջ հասկնալի է որ միտքը մոռ-
ցուի՝ դրամին միահեծան իշխանու-
թեան առջեւ: Բայց երբոր կը հաս-
տատենք թէ Բարեղ դացող հա-
րկու ուսանողներուն հարկուն ալ
դրամ չափէն ուրիշ մտածում չու-
նին և գտնէ տասը չեն ձգտել ան-
կից աւելի վեր նպատակի մը, այն
ատեն է որ ձայն կը բարձրացնենք
և մտանանիջ կ'ընենք բարեբու-
ստորնացման այս երեւոյթը:

Արեւմտեան Հայերուն մէջ, ու-
րոյցով՝ շատ բաներու մէջ օրինակ
կրնանք առնել միշտ, պիտի տես-
նենք գեղեցիկ ու միտքաբան
երեւոյթն ուսանողներու որք սնին
բարձրագոյն կրթութեան մը իտէ-
ալը:

Զի զարմանալի ուրեմն երբ կը
տեսնենք թէ Բարեղէն աստ դար-
ձողները մեծ մասամբ ետաճիւններ
են որք ընկերութեան մէջ անշատ
դասակարգ մը կը կազմեն բոլոր-
ովն իրենց անձով զբաղած և որք
երկուական քաղաքակրթութենէն
ուրիշ բան բերած չեն մեղի եթէ
ոչ արտաքին երեւոյթներ ու հա-
գուտի կապուտի, նիստ ու կա-
ցի տարբերութիւններ:

Տղէտ դացեր էին Բարեղ, ու
տղէտ կը դառնան: Բարեղը իրենց
համար վայր մը եղած է որուն քո-
վերը գեղերեր են՝ առանց կարեւ-
նալու մէջը մտնել, ու բան մը չի
հասկցած, բան մը չտոյլած, հոս
կուզան մեղի ցոյց տալու իրենց
գեղեցիկ փողկապը կամ լաւ յար-
գարուած մազերը:

Մեր սպասածը այս չէր իրենցմէ:
ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ

ՕՐԵ ՍՐԻՆ

ՊԱՆԻ ՕՐՈՍՄԱՆԻ ՍԿՂԻՍՈՐՈՐԻԹԻՒՆԸ

Նոր մահ մը հետեւին մը կը նորոգէ
ընդհանրապէս: Պ. Տըվի մահն ալ հե-
տաքրքիր կ'ընէ զմեզ փնտռել հիմակուան
կայս. Պանը Օթոմանի ծագումը:

Այդ մեծ հաստատութիւնը որ այսօր
փառաւոր չէնք մը մէջ կը շարունակ
Պանի ընկերներուն աչքը, որ փոքրիկ իշխանու-
թեան մը պէս կազմակերպուած է ու հա-
րկաւոր պաշտօնեաներ ունի, որ Թուր-
քիոյ դրամական հրապարակին ուղղու-
թիւնը կուտայ, շատ ու շատ համեստ
ծագում մը ունեցաւ, և իր կենսի ա-
ռաջին օրերուն մէջ ինքն ալ անգիտակ
էր թերեւս այն փառաւոր ապագային որ
կը բացուէր իր առջեւ:

Խորիմ պատերազմին վերջ ելմական
նոր շրջանի մը օկուպացիոնները կ'ըլլար
Թուրքիոյ համար, եւրոպական տեղանա-
ւորութիւնը կը սկսէր մուգ գտնել հոս
և աշխարհը մը ըլլալ Պանութեան: Հա-
յիրը որ մեծ դեր մը կատարած էին Թուր-
քիոյ ելմական կացութեան մէջ պէտք
էր որ քաշուէին հրապարակէն: Իրենց
մտքի հորիզոնը Մեծ-Նոր խանէն անդին
չէր անցած: Ոչինչ սորված էին. նահա-
պետական դրութեամբ սեղանաւորներ
էին: Սայրը չափաւոր էր առջեւ զիտի
կորնէր:

Ելմական այդ ապագայ կատարման
նախակարգի մը կ'ըլլար անգլիական հա-
տապետութիւնը որ այն ատեն կը կոչուէր
«Օթոման Պէնթ» անգլիական պարզ ա-
նունով:

Այդ հաստատութիւնը կը հիմնուէր
1836 թ, չորս անգլիացի անոր վարչիւն-
ը կ'ըլլային և անգլիացի մը ալ զարա-
գրէր: Առաջին տնօրէնը եղաւ Ջորջ
Իթ, առաջնակարգ վաճառական և հայր
հիմնական փաստաբան Պ. Իթի: Խոր-
հրդական էր Պ. Իտուարտ Իթ, և
սակաւ թուով իրեն: Իսկ զանազա-
տն էր ամենուրեք ծանօթ հանգուցեալ Ֆը-
րէսէրիք Սմայթ:

Այս անգլիացիները զնային հաստա-
տեցեան, հիմնական ֆոնդին խոսքի և
տեւի դրան մօտ գտնուող Բիւրքէնէն-
ըն մէջի Լորտնտո խանը որ այժմ կը
կոչուի Տէվրի խան: Երեք ամիս հոս կե-
նալէ յետոյ փոխադրուեցան Սան-Քէթը-
եկեղիցի տունի մէջ: Քանի որ ամա-
նէր էին իտարմէ զատ զատ որք յետոյ
միմաստով կապուեցին այն մեծ շէնքը որ
մինչեւ այս տարուան սկիզբը Պանը Օ-
թոմանի շէնքն էր: Իրենց փոխադրուած
տեղին էր Ա. դրան մօտեցն ստակներու
տեղը:

Անգլիացիները զբաղէին զատ ինչ
պաշտօնեայ որ ամիս Հայ էին: Առաջին
հայ պաշտօնեայներն եղան Սիմա Սիմա-
նովի, Սարգիս Թորանէլեան, Օզոստի-
նոս Փափաղեան, Ակնցի Արթին, Իւս-
կիւտարցի Գարիէլ աղաներն: (այն ա-
տեն աղան որ պատուի ախարդը):

Պանը Օթոմանի առաջին հայ զաղ-
թականներն ասոնք եղան: Իր գանձիչ
ուսած էին, բայց երկուքը բարձրացան
Պանըային առաջին պաշտօնեաներուն, Սի-
մոնովի Սիմոնիկ-աղա ոսկիի անուակի
ղլուխն էր, Թորանէլեան Սարգիս աղա
արծաթի անուակի զլուխն էր, և մինչեւ
այսօր կը վարէ այդ պաշտօնը որով Պանը
Օթոմանի ամենէն հին պաշտօնեայն է:
Նոյնպէս այդ հետեւին ունի Օզոստի-
նոս աղա Փափաղեան: Երեւոյթները
տարուան ծառայութիւնը կատարելի
բան է:

Պանը Օթոման Թուրքիոյ մէջ հետեւե-
տէ վարի կը տեսնար ու իր գործառնու-
թեանց շրջանակը կ'ընդարձակէր, և քանի
որ տարի յետոյ, կարծեմ 1866 թ, Պան-
կան պանթըայի մը կ'ընդարձակէ անու և
կոչուեցաւ կայսերական Օսմանեան Պան:

Պանը Օթոմանի ալ ևս ապագային
ընդարձակ էր իր աշխու ու երկրին դա-
մական կացութեան վրայ ունեցաւ մեծ
ազդեցութիւն մը:

Պ. Ջորջ Իթ յետոյ հետեւեալ Պանը
Օթոմանի վարչիւնը եղան Գոնսթան-
թէն Լաֆֆըյէն, Լորա Հոպարթ, Մար-
քի ալ Բլեք, Պրանտուա Ֆալթոն և
Ֆալթոն կրտսեր, Էսթար Կիլպէրսն,
Մարթին Սկայթթի, Ֆոսթըր, Տըվի,
Ֆոն Հաս, Սըր Էսթար Վինսըն, Լա-
ֆֆըյէն:

Պ. Տըվի 1867 թ. եկաւ իբր խորհ-
րական ու քանի մը տարի վերջ եղաւ
տնօրէն: Իր օրովը կատարուեցան մեծ
փոփոխութիւններ, մեծ գործեր:

Երբ Օթոման Պանըային վերածուեցաւ
կայսերական Պանը Օթոմանի ու ընդար-
ձակեց իր գործառնութեանց շրջանակը,
հայերն ալ հետեւեալ անգլիական ու բազ-
մապան հոս: Առաջին Հայերը բերին ու-
րիշ հայեր ալ, տոնը ալ բերին ուրիշ-
ները, այնպէս որ եղաւ ժամանակ մը
որ Դալարթի շէնքն ու Սթամպուլի
մասնաճիւղը լցուած էին հայերով: Սա-
կան հայերը հետեւեալ պահեստան: հայ
զխարտ պաշտօնեայներուն առջ յաւոր-
դեցին ուրիշ ազգի պաշտօնեայներ, որք
իրենց հետ բերին իրենցները. և այսպէս
հայերը պանթային մէջ տեղաբնակ
նիւթայէն, տկարացան բարոյապէս ալ:

Պանթային վարչութիւնը առաջ շատ
ուշադիր էր հայեր: Լուսաւորչին ու վար-
չավորին, մեր ամէն մեծ տոներուն
Պանը Օթոման գոցուած կը մտար: Իրո-
ղութիւն մը զոր եթէ տասը մէկը յիշե-
ցնէ Սըր Էսթար Վինսընի, ծիծաղելով
պիտի կարծէ թէ հնադարեան առասպել
մը կը պատմուի:

ՀՐԱԶԳԱՆ

ԾԱՌԸ

(ՀԻՆ ԱՌԱԿ)

«Կաշիք մ'եմ ես յաղթ ու վրան,
Բարձր, հաստարմատ և հուժկու,
Գլուխս հասնի ամպոյ ի սեմ,
Ծաղիկ կայծակն տարկու:

«Իմ թանձր ու թաւ ոստոց մէջէն
—Անյաղթ մաղիք Սամահանի—
Վայրագ հովերն ի զո՛ւր փրչեն՝
Երոց աշխարհ աստանի:

«Արեւ, անձրեւ, ձիւն ու կարկուտ
Տարեք զայրոյթն, ռիս ու ճէն,
Ձեռ խորտակէր ոյժս անկապուտ,
Ես չեմ վախեալ երկինքէն...»

«Ծիւղերու մէջ պատըսպարին
Թռչնոց բոյնը բազմաթիւ,
Որոնց զըւարթ երգ ու պարին
Ականջ զընեմ ցայտ ու աւի:

«Ծովի անհուն հովիւք յամեն,
Մոռնա՛ն վիշտ, ցաւ, ամէն բան,
Մինչ փառքս երգեն ստրկակա՛ր ամէն
Եւ օղտակներն օրհնաբան:

«Ոտներու տակ բայց բոլոր
Թըրուկ, ցաւած են չնչին,
Որք չուտ կամ վաղ, ոչոր մօրոր,
Կառնին, փշրին, կըրնչին...»

«Ես, անասան և պերճ կոթող,
Ապրեմ, աւելեմ, ծառ հակայ.
Ձիս ապագայ, կամ ինձ յաղթող
Աշխարհի մէջ ոչինչ կայ...»

—Մայր Բնութեան, արդար կերբով
Անոնց դէմ որք յօխորտան,
Հրպարտ ծառին արմատին ջուր՝
Ո՛րք մը զըրաւ անպիտան...»

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

8 հոկտ. 92

ԾԽԱԽՈՏԻՆ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Միտքի տիրութիւնը. — Ուսուցիչութեան սկզբնական
նկարագիրը. — Լեւ թոյլութիւն ու ծառ-
խոն. — Թոյլութիւն փոքրիկ գէտ. — Թոյլութիւն
ու գլխիկ. — Պ. Ժիւլ Ռոպին կարծիքը:

Տարրինակ թող չի թուի ձեզ այս
վերնագիրը. ծխախոտ, որուն կապուտ
ամպածրարներուն մէջէն բանաստեղծը
հեշտորոյ վերացում մը կ'ընդհանարէ, ու
բնագէտը անոր տարբազարութեան մէջ
կը տեսնէ մահափոխ թոյլ մը, նիւթի-
նին, ազդեցութիւնը, փիլիսոփայութիւն
մը ունի:

Ծխախոտին ազդեցութեան վրայ սա-
կայն, երեւելի գիտուններ համաձայն-
չեն. շահական չէ՝ լսել անոնց կարծիք-
ները, գիտնալ թէ փոքրիկներու թոյլ-
առուութիւնը մինչեւ ո՛ւր կը հասնի մեր
սիրական սիկալոթիւն առօրին գործածու-
թեան նկատմամբ, ծխախոտին գործա-
ծութիւնը կը վնասէ՝ անաստական կամ
հանրային առողջութեան և թէ ունի՞
ո և է ազդեցութիւն մեր հոգեկոսական
լիճակին վրայ:

Գտնէ մինչեւ հիմայ չենք լսած թէ
ծխախոտ ունի առողջարանական դեր մը.
տարրաբան, բժիշկ, բնագէտ, ընկերա-
բան, քաղաքիչ, ամենքն ալ, անհուն ա-
տկութեամբ վառուած՝ կը հակառակին
ծխախոտը գործածութեան դէմ, կեանքի
և իմացականութեան անհրկու թշնամի
մը նկատելով զայն:

Ինչ է ուրեմն շարժաթիւնը, որ կը
մղէ զմարդ վարձուելու ուսուցիչութեան
մը, որ բաղմամբս ու անվայել ըլլալէ
զատ առողջութեան ալ վնասակար է:

Զի ծխողները կ'ընեն զլուսաւորարար
այս հարցումը, որ անոնց համար անու-
ծանելի առեղծուած մըն է: «Երբեք չեմ
կրնար ըմբռնել, կ'ընէ եղբի առողջարա-
նութեան դասախօս մը, այն երջանկու-
թիւնը, զոր կը գտնեն մարդիկ՝ ծխելոյ-
ղի մը փոխարկելով իրենց բերանը:»
Ոմանք ալ ծխելու սովորութիւնը կոչած
են ինքզինքը և ուրիշները ապականելու
անարդ հանձնը մը:

Պէտք չէ զարմանալ՝ եթէ ծխախոտ
չի գործածողներուն անանթ կը մնայ
անոր ներքնացած հրապոյրը. սակայն նոյն
խիւ ծխողները չեն գիտեր ուղղագոյն բա-
ցարտութիւնը:

Ընդհանուր կարծիքը այս է. մարդ կը
սկսէ ծխել՝ հետեւողութեամբ և կը յա-
րուսակէ՝ ուսուցիչութեամբ: Զրօսանք մըն
է այս, ձանձրոյթը փարատելու միջոց մը.
«Պատանին, որ կը սկսի ծխել, կ'ընէ
Տրամա, ինչպէս ան ալ որ կը սկսի խմել,
ուղեկային գրգռում մը չի փնտռեր այս
նոր սովորութեան մէջ. պարզապէս կը
հետեւի այն մօրուկէ իրենցները՝ զորս
կը տեսնէ ծխախոտ կամ գլանիկ ի բերանը:»

Շատ ճշմարիտ է այս. չի կայ ծխող
մը որ իր ինչատակներուն մէջ չի գտնէ
այս զգացումին հետեւը. եթէ կը բա-
ցարտուի այս սկզբնաւորութիւնը պա-
տանական հետեւողութեամբ, մուրթի մէջ
կը մնայ այն անդամակերպ հրապոյրը,
որ կը կապուի միանգամ ստացուած սո-
վորութեան հետ, որ կը հաստատուի ա-
րագօրէն:

Հակառակ արգելքներու, երկարա-
ձիք քարոզութեան, ծխախոտի հրա-
պոյրը կ'աճի հետեւեալ: 300 տարի ա-
ռաջ Քրիստոսփոր Գոլումպուս ընկերները
անդիպեցան Հնդկներու, որք կը կրէին
այլանոյս ծխախոտներ: Այս վայրենի-
ներու հետեւողները միլիոններով կը հա-
շուին այսօր, բոլոր աշխարհը կը ծած-
կեն:

Ուրեմն մեքենական ուսուցիչութեան մը
զոհաբերումն աւելի ուրիշ բան մը պէտք
է փնտռել այս մոլորութեան մէջ: Տրամա
կը կարծէ թէ ծխախոտն առաջ եկած

մասնաւոր գինովութիւնը չափ անդիմա-
դրելի հնչողութիւն մը պէտք է ունեցած
ըլլայ, վասնոր ծխախոտը նոր դիւտ մը
ըլլաւ զանգործ աշխարհ արագութեամբ
հասաւ զինքին ետեւէն, որ աշխարհիս
չափ հին է :

Միայնութիւնը թունաւորման հրապոյրը
գիւրբին չէ բացատրել, Մարմնական հան-
դարտութիւն մըն է կըսէ Պ. Ֆէյ. ան-
հրապարակ գործած տեսակ մը իմութեան
վիճակ է կըսէ առթիւ. Շ. Ռիչլէ. «Ու-
րիշ բան մը չէ այս, կը յարէ Լեւ Ռոյս-
թօ, այլ գիտականութեան ձայնը խնդրե-
լու բաղձանքը. » ու մեծանուն վիպա-
գիրը չփութելով ծխախոտը ալըտի եւ ա-
փիտիին հետ, կը ծածկէ ամենքն ալ մի-
եւնորին նշողութիւն տակ :

Թուովոյ կարծիքով, ծխախոտը,
ալըտէ, ափիոնէ եւ ուրիշ թմրեցուցիչ-
ներէ աւելի վտանգաւոր է, բարձրագոյն
աստիճանի մէջ կը քնացնէ գիտակցու-
թիւնը. «Միտդները, կըսէ, այնպիսի
մարդիկ են, որք միշտ կը պատրաստեն
դատաւարտելի ոճիները : Բարի դէմքով
գեղջուկ մը, որ կը քայլէ իր ծխափողը,
թիկնաթոռին մէջ տարածուած, լրացիւ
կարգալով, չարագործ մըն է, որ կը
մտածէ ստակոյ ոճի մը : Նուաւստին՝ որ
կը ծխէ հակողութեան պահուն, հաւա-
նականաբար կը խորհի ծովը նետել իր
նաւապետը : Այն ազնիւ մարդիկ, որք
բարի աղու կերպարանքով կը ծխեն սըր-
ճարաններու մէջ թուղթ խաղալով, կա-
մաղոր չարագործներ են :»

* *

Միայնութիւնը գործածութեան մասին
կոմս Թոյսթոյի բանական հանգուրժելի
չէ երբեք : Ռուս վիպասանին կարծիքը
կրնայ աստիճան մը գինովութեան պատ-
շաճիլ միայն : Չարերը, եղբանագործները
կը խմեն յաճախ արիւնքաւոր համար,
մանաւանդ մարդասպանները, մինչդեռ
չիկայ օրինակ, ինչպէս գիտել կուտայ
Պ. Օրէյիէն Շու, թէ ծխափողն ու գլա-
նիկը ոճիքներու չարութիւնը կըսած ըլլան :

Մինչդեռ միւս կամուրթ թունաւոր-
ութեան կեղծանքն բարոյական ու բա-
նականութիւնը, ծխախոտը չունի նման-
օրինակ չարիքներ : Ամենէն աւելի խա-
տայած ծխողը կը վայելէ միշտ մտքի
կատարեալ յստակութիւն մը. նոյն իսկ
կըր կը գտնուի նիւթթիւնի աղղեցութեան
ներքեւ, կը վիճի, կը տրամաբանէ,
կ'ուսումնասիրէ այնպիսի ճշգրտութեամբ
որ որ կ'ապացուցանէ թէ իմացականու-
թիւնը ո՛ր եւ է հարուած չէ կրած : Մա-
նաւանդ կ'ըսուի թէ ծխախոտը կ'ազա-
տէ մարդը բնականական աղղեցութիւն-
ներէ, կամ թէ, համաձայն Տըքթ. Ռի-
չի բացատրութեան, կը բխացնէ գոր-
ծարաններու գողակականութիւնը, հոգե-
կան պաշտօններուն աւելի ազատութիւն
պարգեւելու համար :

Միայնութիւն եւ ուրիշ կամուրթ թու-
նաւորմանց մէջ ուրիշ տարբերութիւն մըն
ալ կայ. մինչդեռ կարելի է թողուլ ծը-
խելու ունակութիւնը, գրեթէ անբուժե-
լի են աղղեցութիւնը եւ մորփիսա-
մոլութիւնը :

Պ. Ժիւլ Ռոյար հետեւեալ բացատրու-
թիւնները կուտայ ծխախոտի մասին.

«Ամէն ատեն մարդիկ անպարտք փր-
տուած են իրենց ուղեղային դրութեան
վրայ ներգործող նիւթեր : Մարդկային
ցեղին յատուկ ընդհանուր միտումն է
այս : Իրական կեանքն, առ օրին զբաղ-
մանց գեանաբար վիճակէն խուսափել,
ապրիլ երազներու, զգալիարներու աշ-
խարհի մը մէջ, ատեն մարդկային մտքին

համար անդիմադրելի կախարհանք մը ու-
նին :

«Ասոր համար է որ մարդիկ անդի-
տակցաբար կը փնտռեն տիկնոյն ու հա-
շիւի երազները, եթերի ու քլորայի ար-
բեցութիւնը, ալըտի տափակ գինովու-
թիւնը : Ու տկարները առանց մեծ դի-
մադրութեան կ'իյնան իրենց հակամար
վրայ :

«Միայնութիւնը չունի այս տեսակ կա-
խարհանքներ. տկար է իր աղղեցութիւ-
նը ուղեղային դրութեան վրայ : Ձի քնա-
ցները, բայց կը զարգենցնէ ու կը բխացը-
նէ գործարանաց զգայականութիւնը :

«Ախորժ թմրութիւնը մը կը պատճառէ,
որու միջոցին խորհուրդը կը պահպանէ
իր բոլոր յստակութիւնը եւ աշխատու-
թեան կարողութիւնը՝ իր բոլոր գորու-
թիւնը :

«Այս տեսակ հրապոյրն է որ կը ներ-
գործէ ծխողներուն վրայ եւ զոր կը փր-
տուեն ուսումնասիրող ու խորհող անձեր,
որոնց համար ծխախոտը իմացական աշ-
խատութեան օժանդակն է :

«Երբ յոգնութիւնը կը սկսի ու վայր-
կեան մը հանգստանալու պէտքը, զգալի
կ'ըլլայ, երբ խորհուրդը ալեւս չի ներ-
կայանար իր սովորական յստակութեամբ
ու միտքը կը վարանի ձեւ մը տալ անոր,
գիտունը, գրագետը, խուզարկուն կը կե-
նայ, կը վառէ իր ծխափողը, ու այն
քաղցր թմրութեան չնորհիւ գաղափարը
կ'երեւի յստակ ու պաշտօն, կատարակ
փոքրիկ ամպին մէջէն, որ կը ծածէ ծը-
խողը չորհանակի :»

* *

Պ. Ժիւլ Ռոյար կը չարունակէ.

«Զեմ օւզեր քնարերգութիւն մը ընել
յոյր ունակութեան մը, որուն նրբացու-
ցիչ պարագաները միայն ի մէջ կը բերեն.
սակայն կը հրաւիրեն բոլոր անոնք, որք
երկարաձիգ գիշերներ անցուցած են աշ-
խատութեան սեղանին առջեւ, ու եւ
ցամաք գործի մը պարտաստութեան հա-
մար, ու կը հարցնեն անոնք թէ դիմած
չ'ուն երբեք ծխախոտի օժանդակութեան :
Կոմս Թոյսթոյ չի մերժեր դայս :

«Երբ վէպ մը գրած ատեն, կըսէ,
արտադրած գործէս դժգոհ ըլլալու գի-
տակցութիւնը կ'ունենայի, գլանիլ մը
կ'անէի ու կը ծխէի :»

Դիւնիկը սակայն, որ քանի մը վայր-
կեանի մէջ կը ապառի, նշանաւոր ար-
ղիւնք չի բերեր, արագ գործերու ու թե-
թեւ խորհուրդներու միայն ընկեր կրնայ
ըլլալ : Միայնորը աւելի լուրջ է. երկար
ատեն կը տեսէ, ծովը անտառ ու ձոյն է
նիւթթիւնով, միմաւոր մտածութիւններու,
գիշերային լուութեան եւ աշխատութեան
սենեակներուն մէջ կատարուած երկա-
րաշունչ գործերու բարեկամն է :

Գեղեցիկացի կը քայլեն ծխափողը,
գարնիւրատուններուն մէջ, լոյսի ու
մտաբաղ, պարպելով գարնիւրի անհա-
մար բաժակներ. ու օտարակոյս չի կայ թէ
իրենց տխուր կլիմային յարատեւ մա-
ռախուղին հետ ծխափողը կը նպաստէ
անոնց գրականութեան տալու այն մի-
գամած նկարագրը՝ որով կը զանազանի
միւս աղղեցիկն :

Լսել չէ թէ ծխախոտը անհրաժեշտ
պայման մըն է մտային աշխատութեան.
այսպէս պէտք է նկատել միայն անոնց
համար որք ծխախոտի գործածութիւնը
ունակութեան ըրածն են :

Յայտնի է թէ սրճարանի ծխողները,
գեղացիները, գիտութիւնները, նաւաստիները
որք ուժով ուժով կը քայլեն իրենց խա-
յողական փոքրիկ ծխափողը, պէտք չուն-
են անով օգնել իրենց մտածունքներու

թոյլին. սակայն ծխախոտը երբեք մղած
չէ զանոնք չարիք գործելու : Կը ծխեն,
որովհետեւ հաճոյք կը պատճառէ իրենց,
Պ. Ջօլա առանց աւելին փնտռելու կ'ըսէ.
«Ինչու համար կ'ուզենք արգիլել ծխա-
խոտը անոնց՝ որ հաճոյք կը պատճառէ ու
չի վնասեր :»

Ուրեմն ծխախոտը բացարձակապէս
անօգուտ է իմացական տեսակետով : Սա-
կայն կրնայ առողջութեան վրայ ցուալի
աղղեցութիւն ի գործ դնել եւ նոյն իսկ
ծանր հիւանդութիւններ առաջ բերել :

Գործածութիւնը ուրիշ մը խորհուրդ
չի տալու եւ կիններն ու տղաները զգու-
շացնելու համար բուսական է այս :

Բ. ՇԱՀԻՐԿԵԱՆ

ԱՐՏԱՒԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ս

Պերիկի Թալալի լրագիրը, Գերմա-
նիոյ արդի տնտեսական եւ եւրոպական
տաղանային վրայ ուղարկուած յօդուած մը
հրատարակելով, կըսէ թէ այդ տաղան-
ային ամենէն յայտարար նշաններէն մին
սա է որ Պերիկի մէջ չլարձուած
եւ պարագայ ընկարաններուն թիւն այժմ
քառասուն հազարի կը հասնի :

—Կատարելութիւնը եւ կեցիկը
խորհրդարանին ներկայացնելէ չեքերու
վրայ եւ գինովութեան դէմ օրինագիծե-
լը : Միայն թէ պիտի ներկայացնէ գի-
նուորական գաղտնիքները երեւան հանե-
լու եւ անբարոյականութեան դէմ
օրինագիծներ :

Ֆ Բ Ա Ն Ս

Հոկտեմբեր 22ին Հանրապետութեան
նախագահ Պ. Գառնի ընդունել է Իտա-
լական դեսպանը, Պ. Բէլման, որ Ում-
պիթոյ թագաւորին կողմէ նամակ մը
յանձնել է Պ. Գառնիին, չնորհակալու-
թիւն յայտնելով այն մասնակցութեան
համար զոր ֆրանսական նաւատորմն ու-
նեցաւ ձենովայի Գոլմպեան հանդէսնե-
րուն մէջ : Իտալիոյ թագաւորին նամա-
կը կ'ըսուի թէ ճշմարտապէս սիրալիք ու-
ճով մը գրուած է :

—Իտալական լրագիր մը ըսած էր թէ
Եւրոպայի սպառազինմանց պատճառն են
Ֆրանսայի զինուորական տնային ծախ-
քերը : Այս առթիւ Բարիզէն կը գրեն
Բալթիէն Գառնիին չի որ կ'ըսէ, 1870ի
պատերազմէն ի վեր, Ֆրանսացիները
բազմաթիւ միլիոններ ծախսած են ցա-
մաքային ու ծովային զորութեան հա-
մար, պատճառն այն էր որ հարկ էր ա-
մէն բան նորէն ստեղծել, թնդանօթ,
հրացան, ամրոց, ռազմավորներ, հա-
զուտ, զինուորական պարտաւորիչ ծա-
ռայութիւն, պարէն, մեծ ռազմափորձ-
ներ, ձի, ռազմագիտական երկաթուղի-
ներ, վակոն, օդապարիկ, զինուորական
հեռագրաթիւն, զրահաւոր ու ծովաւաճառ,
եւայլն : Իրենց իրաւունքն եւ պարտա-
կանութիւնը չէր երկրին պաշտպանու-
թիւնը վերակազմել : 1870ին, Ֆրանսա
անպարտաւոր գտնուեցաւ կատարելապէս
պատրաստ թշնամիի մը դիմաց : Զուգեց
որ նմանօրինակ դժբաղդութիւն մը զայ
նորէն իր գլխուն : Մնաց որ, յաղթական
Գերմանիան ալ հետզհետէ աւելցուցած է
իր սպառազինումներն եւ նիւթակցու-
թիւններ հաստատած է, երբ ոչ ոք կը
սպասուար իրեն :

—Բարիզի մէջ կը գտնուին այս պա-
հուս Ռուսիոյ կայսերական ընտանիքին

ուրիշ տնտեսները, Ջարին երկու եղբայր-
ները Ալեքսիս մեծ-գործը եւ Վլատի-
միր Մեծ-գործը իր կողմ հետ, Լէօյն-
դէնպերի ժողով գումար, Լէօյնդէն-
պերի կ'օժէն գումարն եւ զբաւակն, եւ
Մեքլիմպուրի Շվէյ ինի գումարն եւ զըբ-
աւակն : Բարիզի բարձր դասի ընկերու-
թիւնը ձեռքի վրայ կ'ընդունի զիրենք,
Կայսերազուն իշխանները, կ'ըսէ բարիզ-
եան թերթ մը, ամէն օր աւելի սերտ,
աւելի մտերմական եւ աւելի անկեղծ
կ'ընեն երկու մեծ երկիրներուն միու-
թիւնը :

Ռ Ո Ւ Մ Ս

Նախքան ճիշդ հաշիւներով դառն է
թէ Ռուսիոյ Գոմարիտէ պարտքն է՝ մե-
տաղադրամով փոխառութիւն մէկ միլիար
426,472,133 ռուպլի, եւ թղթադրամով
փոխառութիւնը՝ 2,541,273,579 ռուպլի :

—Ռուսիոյ դատական գործոց նախա-
րարը մենամարտի դէմ ծանր անօրինու-
թիւն մը ձեռք առեր է : Կայսերու-
թեան խորհրդին ներկայացուցած է օրի-
նադրի մը որ զգալապէս կը ծանրացնէ
մինչեւ հիմա մենամարտի դէմ տրամա-
դրուած պատիժները : Օրինագիծին համե-
մատ, այն մենամարտներն որք մարտիկ-
ներէն միոյն մահը յառաջ բերեն, եր-
կուքէն վեց տարուան բանտարկութեամբ
պիտի պատժուին :

Մանր վէրք մը տուող մէկէն 3 տա-
րուան բանտարկութեան պիտի դատա-
պարտուի : Այն մենամարտն որ արին-
հեղութիւն պատճառած չէ, մէկ ամիսէն
վեց ամիս բանտարկութեամբ պիտի պատ-
ժուի : Նոր օրէնքը նմանապէս խիստ
պատիժներ կը տարածուի մենամարտնե-
րու վկայներուն եւ զրգոյններուն դէմ :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊԱՏՐԻՍՏԱՅԻՆ ԿՈՆԴԱՅԻ

Վաղը մայրաքաղաքիս բոլոր հայ
եկեղեցիներուն մէջ պիտի կարդաց-
ուի Ս. Պատրիարքին մէկ կարեւոր
կոնդակը :

ՊԱՏՐԻՍՏԱՅԻՆ ՆՈՐ ԳՈՐԾԻԶԸ

Տ. Վահան վարդապետ Յակոբ-
եան ընդունել է Պատրիարքարանի
կողմէն իրեն յանձնուած քարոզչա-
կան պաշտօնը :

Այս իրիկուն շոգենաւում Տ.
Վահան վարդապետ Պատրիարքին պի-
տի ուղեւորի, ընկերակցութեամբ Տ.
Մելիքիսեակի քահանայի եւ Պան-
տրիարքի Թաղական Խորհրդին ներ-
կայացուցիչներուն :

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԽԱՆԻ ԺՈՂՈՂՈՅ

Ազգային կեդրոնական վարչա-
նախարար

Մայրաքաղաքի մէջ բժշկաց գա-
սուն կողմէ ասկէ առաջ Ս. Փրկչեան
Հիւանդանոցի վիճակին նկատմամբ ինչ
ինչ դիտողութիւններ տեղի ունեցած է-
ին, եւ Ազգային Վարչութեան Գաղա-
քական Ժողովին, Հիւանդանոցի Հոգա-
բարձութեան հետ համախորհուրդ, անոր
պակաս անցածոց թիւն նոր ընտրու-
թեամբ լրացնելէ եւ Հոգաբարձութիւնը
վերակազմելէ յետոյ յանձնարարած էր ի

քնին անուշ յոյն դիտողութիւններն եւ
տեղեկագրել արդիւնքն : Ըստ այսմ ու-
րոյման Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնն
իրեն անդամակցող երկու պատուարժան
բժշկաց միջոցաւ հայկ եղած քննութիւնը
կատարած եւ տեղեկագիրը մատուցած
իմեղով, Գաղ. Ժողովին հասու եղաւ որ
թէ Եւ Հիւանդանոցի բժշկական ճիւղին
անցեալ վիճակին մէջ թերութիւնք տեղի
ունեցած են, բայց այդ թերութիւնք այն-
քան մեծ յուզում յառաջ բերելու հան-
գամանք չունին : այսու հանդերձ յանձ-
նարարեց Հոգաբարձութեան պէտք եղած
վանքն ու խնամքն տանիլ ըստ բժշկա-
կան օրինաց արժան դատուած բարեկար-
գութիւններն ի գործ դնելու համար կա-
րելութեան սահմանին մէջ :

Ազգային Վարչութեան Խառն Ժո-
ղովն տեսնելով սակայն որ այս քննու-
թեան առթիւ վերադառնալու են լը-
րագրաց մէջ թեր ու գէմ հրատարակու-
թիւններ երեւել եւ Հոգաբարձութեան
պաշտօնավարութեան դէմ դառն խճը-
ծանքներ տեղի ունենալ, արգարտութեան
պարտ կը համարի յայտարարել որ Հո-
գաբարձութիւնն Ս. Փրկչեան Հիւանդա-
նոցի անտուկին եւրոպական խիստ անձուկ
վիճակին մէջ՝ այս պաշտօնին կողուած
անխելի եւ յարատեւ վնասը յաջողած է
ոչ միայն ընդարձակելու Հիւանդանոցի
նիւթական միջոցներն, այլ եւ կարեւոր
բարեւոյթներ տակաւ առ տակաւ գոր-
ծարար եւ այս վերջի ժամանակներն եւս
սխտած է Հիւանդանոցի խարիւղ ու ան-
բաւական չէնքն ընդարձակօրէն կառուցա-
նել ի նորոյն եւ այսպէս ցոյց տուած է այն-
պիսի անժխտելի ծառայութիւններ որ ա-
նոնց առջեւ հետզհետէ իրարու յաղորդող
Ազգ. վարչութիւնը անհրաժեշտ պէտք ըզ-
ղացած են Հոգաբարձութեան անկախութիւ-
նին ապահովելու եւ իւրաքանչիւր շրջանի
վերահաստատած են զայն : Հետեւաբար,
Ազգ. վարչութեան Խառն Ժողովին կո-
չուին ընելով ազգային լրագրաց ողջմը-
տութեան եւ խոհականութեան, կը յանձ-
նարարէ զգուշանալ Հոգաբարձութեան
դէմ անարդար հրատարակութիւնները ը-
նելէ, եւ վերաւորելէ այնպիսի անձեր,
որոց անձնութեան արդիւնքներն Հի-
ւանդանոցի պատուապարտել վայելած են
այսչափ տարիներ :

Կնէ+ Ազգ. Պատրիարքին
16 Հոկտ. 1892

ՊԱՐՈՆԵԱՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ենի-Գառուի ազգային վարժա-
րանին աշակերտները 50 զրուշ հան-
դանակելով ձեռուած իրենց ընդհա-
նուր դատարարական քերթիքէ էՖ.
Համաձեռնի, զրկած են մեզ Պա-
րոնեանի պրիկն յանձնուելու հա-
մար :

Մարտիկայն Հայր Այվաթեան կը հա-
ղորդէ, որ տեղւոյն հայ գաղթականներէն
Մուշի Առնիշ-վանք գիւղացի Մովսէս
Ղազարոսեան իրաւափնէ քրեկային մե-
տք է : Այս անըք Յուստատանէն կեպծ
է Մարտիկա, Ամերիկա երթալու համար,
Մեռած ատեն խոստովանելով յայտնած է
որ Ամերիկայի Բրոյիտէնա քաղաքը զըռ-
նուող Մշոյ Մանիոյ գիւղացի Մանիոյ
անուն հային 150 մէկտ առեւելիք ունի :
Մեռնողին որդին Կ. Պրիկն Կապիտան կ'աշ-
խատի եղեր :

—

ԹԵՐԻՐՈՒՆ «ՀԱՅԻՐԵՆԻՔ» (83)

ԷՄԻԼ ԿԱՊՕՌԻՍՈ

ԹԻՒ 113 ՄԵՐԸ

Մատչելի այս յանդուգն փորձը անօ-
դուտ եղաւ : Ռուս յայտնեց թէ ստակը
Բոսթըրի հետ բաժնած էր, թէ ինքն իր
բաժնի վատնող էր եւ ստակ չունէր :
Մինչեւ իսկ Մատչ Քիթիթի ընկա-
լագիրները չէր ուղարկ տալ, եւ Մատչն
չափ անգիտել հաղիւ կըցաւ չորս հինգ
ամենակարեւոր, բայց փոքր արժէք ու-
նեցող զոհարեցիկներու ընկալագիրները
անուշ :

Գլխաւոր հրամայած, ըստադատած
էր զՌուսիոյ որ այն ընկալագիրները մեր-
ժէ, կը յուսար որ ծաղաղիլ ներդրութեան
մէջ ինչպիսի իրեն կը գտնեն :

Ռուսը հնազանդի էր, բայց բաւական
սաստիկ կուէի մը կուր, որու ներկայ
գտնուել էր Ժողովի Տիւպուս, Դիւմուս-
նի նոր ծառայի :

Պատճառն այն է որ այն միջոցին եր-
կու մեղաւորեց շատ գէշ էին իրարու հետ
Դիւմուսն Ռուսիոյ աշխատելու եթէ ոչ
պատուաւոր, գէթ քիչ վտանգաւոր մի-
ջոց մը կը բնուէր, եւ երկուստեք ա-
ւագակն ալ կարենա իր ընկերով մտեր-
մական դիտարկութիւնը կը գտնակէր :
Միայն մտաւորաւ մեծ վտանգ մը
կրնար զանոնք հաշտեցնել եւ այդ վը-
տանդն ալ տեսան Պ. Պ. Ժանախիէյի
պարահանդէսին մէջ :

Ո՞վ էր այն խորհրդաւոր Փայլադոն որ,
տիկին Յովիլի

